Ekonomi och politik.

Professor Johan Åkerman har i anslutning till sina tidigare konjunkturteoretiska arbeten sökt fastställa sammanhanget mellan ekonomiska förlopp och politiska kriser i vissa länder senare tid. Han gör gällande att studiet av konjunkturväxlingar i regel tagit formen av en rent ekonomisk analys, medan de politiska förändringarna undersökts från begränsade historiska och statsvetenskapliga synpunkter. Det gäller alltså att skapa en syntes mellan dessa betraktelsesätt, att utreda sammanhanget mellan ekonomiska och politiska skeenden. Vid en undersökning av fyra länder — England, Förenta staterna, Tyskland och Sverige — kommer Åkerman till resultatet att, vad de tre förstnämnda och särskilt England och USA beträffar, de politiska kriserna i stort sett framkallats av konjunkturförhållanden; en minister avgång i England respektive en omkastning av majoritetsställningen vid presidentval i USA skulle i de allra flesta fall stå i sammanhang med en lågkonjunktur eller en försämring av konjunkturen. Vore detta påstående hållbart, skulle det revolutionera den politiska historien, åtminstone för senare tid.

Riktigt är utan tvivel att historiker och statsvetenskapsmän, särskilt i mera översiktligt arbeten, stundom förbiser eller alltför litet beaktar ekonomiska faktorer. Man kan peka på i övrigt betydande arbeten, t. ex. May's Constitutional history of England, där sambandet mellan ekonomi och politik nästan helt glömmes bort. I den form professor Åkerman ger sin anmärkning på denna punkt är den dock starkt överdriven. Mera påtagliga sammanhang mellan ekonomiska och politiska förhållanden redovisas även i rent historiska framställningar; ingen forskare går väl förbi den ekonomiska bakgrunden till 1896 års amerikanska presidentstrid, till det engelska arbetarpartiets framträdande eller till regerings-, respektive regimskiftena i USA och Tyskland 1933. För alla vetenskapsmän står det klart att man vid en mera ingående redogörelse för en politisk kris bör beakta alla de faktorer som för dess utbrott kunnat vara av betydelse.

JOHAN ÅKERMAN: Ekonomiska skeende och politiska förändringar. Gleerup. Pris 9 kr. 1946.

Från dessa erkännanden till ett erkännande av professor Åkermans forskningsresultat är emellertid steget långt. Låt oss först fastställa vilka hägnadsväckande konsekvenser ett godtagande av Åkermans tes skulle innefatta. Vid t. ex. engelska ministerkriser och val här man i stor utsträckning stridit om sådana frågor som självstyrelse för Irland, utrikespolitik och rösträttsutvidgningar. Partierna har upptagit dessa frågor på sina program, politiker och press har propagerat dem, allmänheten har, av allt att döma, tvrigt debatterat dem. Men i realiteten skulle dessa frågor ha varit av ringa eller ingen betydelse. De skulle, såsom Åkerman skriver, ha varit "täckord" för ekonomiska motsättningar. Representanter och valmän skulle alltså ha talat, skrivit och tänkt på en sak, men i djupare sett ha bestämts av en helt annan. De yttre, medvetna aktionerna tage sig som ett bullet utan mening, de verkliga motiven är dolda för de uppträdande och kunna blott i efterhand uppdagas av konjunkturteoretikern. Man säger ett och menar ett annat, såsom i Freuds teori om "felhandlingar".

Professor Åkerman söker, som sagt, bevisa sina påståenden genom en korrelationsundersökning: en politisk kris inträffar i regel i ett svårt ekonomiskt läge. Hur fastställes då det ekonomiska läget? Här användes skilda metoder: i ett inledande avsnitt tas tackjärnsproduktionen som representativ för det ekonomiska tillståndet; i avsnittet om England begagnas uppgifter om arbetslösheten inom vissa arbetargrupper. Men därjämte används en rad andra ekonomiska förhållanden på inträffade politiska kriser; stundom talas om en bankkrasch, stundom om missväxt (trots att en sådan principiellt säges vara av ringa betydelse i industrialiserade länder), stundom om det förhållandet att en regeringskris inträffar kort efter en redan övervunnen lågkonjunktur. Härtill kommer att även jämförelsevis obetydliga konjunkturförsämringar framställas som tillräckliga eller starkt bidragande skäl till en politisk kris. Med andra ord: den ekonomiska situation som enligt författaren kan tänkas framkalla ett politiskt skifte karaktäriseras så vagt och på så olika sätt att en sådan situation nästan alltid kan påstås vara för handen. Tendensen till rent cirkelbevis är påtaglig: depression orsakar politisk kris, men depressioner (i författarens mening) är så vanliga att de i regel måste förelugga vid en kris. En verkligt givande korrelationsundersökning borde ha tillgått på helt annat sätt. Genom någon metod, vars utarbetande i och för sig skulle möta omodernlliga svårigheter, borde det ekonomiska läget under den behandlade perioden månad för månad eller åtminstone år för år ha karaktäriserats; därefter skulle ha utretts i vilken utsträckning ett sammanhang förelegat mellan vad man kan kalla gott ekonomiskt läge och politisk stabilitet, respektive dåligt ekonomiskt läge och politisk instabilitet.

Redan av det nu antydda skälet framstår professor Åkermans undersökning som väsentligen förfelad; han bevisar blott att ekonomiska depressioner, eller riktigare ekonomiska störningar, är ytterst vanliga. Men svagheterna i den historisk-politiska delen av arbetet är så stora och påtagliga att de ensamma berövar framställningen varje bevisvärde. En regerings avgång på grund av ett parlamentsnederlag som motoriskt berott på oenighet i en viss fråga inom majoritetspartiet likställes med en total omkastning av maktförhållandena genom ett underhusval. Hänsyn tas i regel icke till röstsiffrorna vid valen, trots att dessa, främst i länder med majoritetsval, är de enda i detta sammanhang intressanta. Författaren diskuterar icke ens den betydelse som de stora rösträttsutvidgningarna 1867 och 1885 hade för den engelska politiken; om den politiska striden i grunden "gäller inkomstfördelningen mellan socialgrupperna", som i ett sammanhang säges, borde tycker man, en fördubbling av antalet rösträttsägande vara av vast intresse, men den beröres icke ens i arbetet. I avsnittet om USA beaktas i första rummet det antal mandat som partierna erhåller i elektorskollegiet för val av president, trots att dessa siffror icke ger någon klar föreställning om folkopinionen — eftersom enkel majoritet för ett parti i en viss stat ger detta parti alla statens elektorsröster. Vad partierna stått för i skilda situationer blir i regel icke heller klarlagt.

De olyckliga konsekvenserna av dessa principiella fel skulle kunna illustreras sida för sida. Jag skall här beröra endast ett par punkter i avsnittet om USA. Beträffande tiden 1880—1896 ger författaren en rad ekonomiska förklaringar till presidentskiftena. Det faller i ögonen, skriver han bl. a., att de tåta regimförändringarna 1884—92 sammanfaller med "sekulär prissänkning, stigande spänning mellan jordbrukets och industrins intressen, intensiva konjunkturuppsvång och långdragna depressioner". Hur ter sig då i röstsiffrornas ljus dessa "regimskiften"? År 1880 hade demokraterna 48,2 och republikanerna 48,3 procent av rösterna; motsvarande siffror för 1884 var 48,9 och 48,3, 1888 48,7 och 47,8, 1892 46,0 och 43,0, 1896 46,8 och 50,9. Finns det någon anledning att sätta dessa nästan otroligt små förändringar i sammband med stora ekonomiska omkastningar? Är det icke rimligare att konstatera en märklig politisk stabilitet? År 1912 segrade demokraterna, med Wilson som kandidat, under högkonjunktur över de sedan 16 år härskande republikanerna. Valet utgör emellertid enligt författarens påstående intet undantag från regeln "att presidentval vid högkonjunktur vinnes av regeringspartiet och vid depression av oppositionspartiet", ty den demokratiska segern berodde på att republikanerna splittrades i anhängare av Taft och Roosevelt. Det verkliga förhållandet är att just 1912 års val kanske mer än något föregående sedan inbördeskriget innebar en reell politisk omkastning. Både Wilson och republikanen Theodore Roosevelt framträdde nämligen med förhållandevis ytterst radikala program, och väljarnas reaktion underströks av att socialisten Debs fick 900.000 röster, mer än dubbelt så många som vid något föregående val. Om 1912 års val passat i författarens ekonomiska schema, hade det alltså — och detta med full rätt — kunnat kommenteras i ordalag rakt motsatta de nu använda.

Bristerna i den historisk-politiska delen av framställningen framträder överallt, men särskilt slående i det amerikanska kapitlet. "De folkgrupper som stött den amerikanska självständighetsförklaringen, federalisterna, är unionens ursprungliga parti"; författaren synes ej veta att federalisterna, skaparna av 1787 års författning, utgjorde en långt efter självständighetsförklaringen uppträdande riktning, som fick starkt stöd just från tories, dvs. de grupper som varit lojala mot England under frihetskriget. Jefferson och Jackson beskrives som "nationella förgrundsfigurer, icke partirepresentanter i senare mening"; i själva verket var de typiska partiledare, och deras segrar — 1800, respektive 1828 — betecknade omvandlingar i amerikansk politik. Amerikas förnämsta historiska översikter — såsom Rhodes, Channing, Oberholtzer och Beard — synes vara författaren obekanta. Charles Beard har kanske mer än någon annan samtida historiker i glänsande arbeten sökt belysa den ekonomiska bakgrunden till det politiska skeendet; hans undersökningar kunde lämpligen ha tagits till förebild.

Varpå skulle då den av professor Åkerman påstådda, nära nog fullständiga korrelationen mellan ekonomi och politik bero? Ibland synes författaren utgå från att sambandet helt enkelt ligger i att depression orsakar missnöje och att detta riktas mot den sittande regeringen och det härskande partiet. Rent principiellt är detta rimligt: att ekonomiska kriser ofta leder till politiska omkastningar är väl bekant, ehuru sammanhanget icke alls är så fullständigt som hävdas. Men på andra punkter antyder Åkerman ett helt annat kausalförhållande, så i de nyss berörda orden att "den politiska kampens materiella innehåll ... gäller inkomstfördelningen mellan socialgrupperna". Om denna synpunkt anlägges, framstår bokens tes såsom än mera egendomlig. För det första: konservativa och liberaler i England, republikaner och demokrater i USA har i äldre tid endast i ringa utsträckning stridit om inkomstfördelningen; de har alla i huvudsak representerat den bestående ekonomisk-sociala ordningen. För det andra: om striden gällt inkomstfördelningen, borde väljarnas sociala situation ha bestämt deras röstning; en valman borde i så fall icke överge ett parti därför att en depression inträffade under dess välde. Man saknar sammanhang även mellan professor Åkermans felaktiga antaganden och hans felaktiga slutsatser.

För Sveriges del finns, enligt författaren, intet starkare samband mellan ekonomiska konjunkturer och politiska förändringar. Detta säges bero på att Sverige icke varit ett industriland. Förklaringen måste från de anlagda synpunkterna vara oriktig: Sverige har under de senaste årtionden varit vida mer industrialiserat än t. ex. USA och Tyskland under åren, av författaren behandlade perioder. Den brist på korrelation som fastställes torde snarare sammanhänga därmed att den svenske forskaren om sitt eget land har en intim kunskap, som gör extravaganta hypoteser omöjliga.

Professor Åkerman är värd allt erkännande för sin vilja att genom ekonomisk-politisk analys utvidga våe historiska kunskap. Men i övrigt stimulerar det föreliggande arbetet knappast till annat än kritik.

Herbert Tingsten.

Fjällbana byggd med blod

Svensk Kirkeneslinje tyskt alternativ 1941

Från Dagens Nyheters utsände medarbetare ÅKE FORSBERG.

TRONDHEIM i maj.

I en Fieseler-Storch flög dr Klein — chef för Terbovens tekniska avdelning i Oslo — på våren 1941 mellan Trondheim och Kirkenes, och när han återkom var han klar för en konferens i Berlin hos Hitler, varefter der Führer gav order om att järnväg skulle byggas genom Nordnorge ända upp till Kirkenes. Den skulle, enligt ordern, vara klar senast hösten 1943, men när den till sist blev färdig hade till och med tyskarna insett att en sådan bana tar det hundrafemtio år att bygga, om den någonsin blir byggd.

Järnvägsmän i Norge och särskilt här i Trondheim underkänner dock inte helt tyskarnas insats på Nordlandsbanan, men de fraktinker den till vad som de själva anser väsentligt, nämligen förlängningen från Mosjöen upp till Dunderland. Det är endast en banstump på tjugu mil, men tjugu mil är långt i Nordnorges fjällvärld. Dr Klein i sin Fieseler-Storch förstod ingenting av svårigheterna, men herrarna i Organisation Todt och den långa rad tyska firmor som engagerades lärde sig inse dem. Krigsfångarna, vilka arbetade som slavar på banbygget, fick bestå det hårdaste provet. De behandlades många gånger sämre än djur, fick dålig mat, hade bara filtar att skyla sig med mot kölden och bodde i dragiga tält.

Enbart på förlängningen av Nordlandsbanan — alltså exkhsive de många som på ett planlöst sätt grävde i fjällen mellan Dunderland och Narvik och vidare norr över mot Kirkenes — arbetade 16.000 människor. Av dessa var 1.900 norrmän, 1.500 straffkommenderade tyskar, 11.500 krigsfångar och ett halvt tusental från olika ockuperade länder, Ryssarna, som behandlades sämst, led också de största förlusterna. 1.105 ryssar begravdes i fjället, men man har ingen klarhet över vilka som dog av avsiit, sjukdom eller förfrysning och vilka som helt enkelt sköts. Tretton norrmän omkom vid olyckor, 124 serber och några polacker miste livet. Även tyskar fill "på äranas fält", hur många vet man inte.

I denna vilda terräng i Saltdal med Junkersdalsaura i bakgrunden dras Nordlandsbanan fram.

Det gällde ryska frontens underhåll.

Det berättas att dr Klein vid konferensen hos Hitler framlade ett alternativ till Kirkenesbanan, nämligen en järnvägslinje från Nordvegrige direkt till Kirkenes—Petsamo över finskt territorium. Men planen fick falla, ty trots att man inte hunnit längre än till 1941, trodde man sig inte kunna överträya svenskarna om det lämpliga i en sådan plan.

Tyskarna började först planeringen av banan över Finnmarksvidda, ty en järnväg här skulle betyda att man inte behövde utnyttja det av engelska flottan behärskade Finnmarkshavet. Över huvud taget skulle denna bana tjäna underhållet av de tyska trupper som stod vid finsk-ryska gränsen och hoppades nå Murmansk. Men mer än kartläggning och oändliga lidanden för de tusentals krigsfångar som sändes upp till Finnmarksvidda uppnådde man inte. Och det gick inte bättre söder om Narvik, ty där är landskapet så mycket än mer svårtillgängligt med fjordarna som skjuter långt in mellan mäktiga fjäll. Norska experter, som naturligtvis hela tiden arbetade i förhoppningen att en gång få överta tyskarnas verk, ville ordna vissa färjförbindelser, framför allt sista sträckan fram till Narvik, men tyskarna hörde inte på det örat. Banan skulle brytas genom fjällen och göras ogenomtränglig från sjön. På den uppgiften spräcks de skändligen, och deras misslyckanden här upptar utgör en av de många brevisen på varför Tyskland över huvud taget förlorade kriget.

Trondheim svensk Atlanthamn.

Så berättar man om "hanan som försvann" i Trondheim i dag, men för att ändå få någonlunda besked om vad som verkligen ändå uträttades uppsökte jag distriktschefen på jernbanekontoret i Trondheim, Bjarne Nyhus, en stillsam och försiktig man, som skyndsamt sig att hänvisa till överingenjören vid Nordlandsbanan Fin Hvoslef. Det skulle tagit för lång tid att uppsöka honom på hans arbetsfält någonstans mellan Fauske och Bodö, jag fick nöja mig med en mycket utförlig skriftlig redogörelse som hr Nyhus överlämnade.

— Själv vill jag inte uttala mig om denna arbeten, däremot hör det väl intressera svenskarna att vi här i Trondheim med stor glädje ser diskussionen i mellersta Norrland om Trondheim såsom svensk Atlanthamn, säger hr Nyhus. Särskilt jämförelsen mellan Storlien—Trondheim och Hemavan—Mo i Rana, mest tack vare en god norsk insats. Terboven själv for med invigningståget och tyskarna medaljerades — en och annan norrman begåvades med "Mein Kampf".

Arbetet fortsatte, men med allt sämre resultat, främst på grund av de vidriga förhållanden som rådde på arbetsplatserna. Takten sjönk för varje dag, och slutligen slog tyskarna till. Den norska liksom den tyska militära ledningen avkopplades, och i stället kom Organisation Todt, som sände väl utbildade österrikiska järnvägsingenjörer. De senare krävde och fick också en helt annan utrustning. Materiel och maskiner strömmade till banbygget, och sextio tyska firmor erhöll var sin banstump på entreprenad. Bland de 11.500 krigsfångarna räknades mest ryssar, men dessutom anlände mängder av arbetare från Holland, Frankrike, Belgien och Tjeckoslovakien. I köld och snöstorm dreva de framåt, värst hade de som sysselsattes på Saltfjället sju hundra meter över havet med Svartisen som närmaste granne.

Österrikarna byggde åt Norge.

Så småningom lagade de österrikiska ingenjörerna, som efter 1942 insåg att de byggde banan åt norrmännen och inte åt tyskarna, att de norska järnvägarnas ingenjörer åter fick ett ord med i laget. Det kunde behövas, ty de tyska firmorna ville gärna fuska undan sitt arbete, men nu fick de ingenting betalt förrän norska experter förklarat att kontraktets bestämmelser uppfyllts. Mer komplicerade arbeten, såsom tunnel- och brobygget, utfördes mer endels endast av norsk arbetskraft.

Den 1 maj 1945 skulle banan invigas fram till Dunderland, en plats som ligger lika långt norr om Trondheim som Trondheim ligger norr om Oslo, men normännen lyckades laga så att invigningen uppskötts till den 7 — kapitulationsdagen. Och nu bygger alltså ingenjör Hvoslef vidare närmast till Bodö, men sedan skall man fortsätta norr över, och befolkningen i Nordnorge har på ett sätt samma plan som Hitler: de nöjer sig inte förrän det står Kirkenes på Nordecxpressen från Oslo. De vet bättre än Hitler vilken tid det tar, men de har lärt sig att vänta.

Kontorister fångade iller på stationen

Från Dagens Nyheters korrespondent

GÖTEBORG, torsdag.

Stationspersonalen i Lagmanholm vid Alingsås fick på torsdagsmiddagen besök av en ovanlig gäst. Man hade ställt därren öppen till järnvägsexpeditionen, och plötsligt kom ett litet svart djur intassande och gjorde en sväng i sakta mak genom lokalerna.

Det visade sig vara en iller på villovägar, och efter en halvtimmes jakt i och runt huset lyckades kontorspersonalen med bistånd av 5—6 banarbetare fånga djuret. Illern verkade inte alls så rädd och åt så småningom både fisk och nyjälk, som järnvägsmännen satte fram. Man har ingen aning om var djuret kommit ifrån, men det kan antas att den varit med på någon tågtransport på västra stambanan och passat på att stiga av vid Lagmansholm.

Undervisningsrådet

C. E. Sjöstedt

MATEMATISK FORMELSAMLING

4:75, inb. 6:—

NATUR och KULTUR

Alla käcka pojkar vill ha

Hans Ostelius

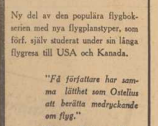

RYKTBARA FLYGPLAN

Rymdens fåglar III.

Ny del av den populära flygbokserien med nya flygplanstyper, som förf. själv studerat under sin långa flygresa till USA och Kanada.

"Få författare har samma lätthet som Ostelius att berätta medryckande om flyg."

Gunnar Knutsson, Flyg.

Med 89 bilder.

3:75, inb. 5:25

NATUR och KULTUR

Bukowskis

VÅRAUKTION

den 15—17 maj, med början kl. 10.30 f. m.

Oljemålningar, Möbler, Keramik, Glas, Silver, Guld och Bijouterier, Akvareller, Teckningar, Gravyrer, Textilier, Skulptur, Tenn m. m.

Visning dagligen kl. 10—17.

Illustrerad katalog Kr. 2:—, till landsorten mot postförskott.

Uppdrag för inköp å auktionen emottages kostnadsfritt av undertecknade.

A.-B. H. BUKOWSKIS KONSTHANDEL

ARSENALSGATAN 2, STOCKHOLM. Tel. 10 43 28.

I ATLANTÅNGARE ÖVER RYSKA STEPPEN

Ryssarna ändrar flodernas lopp för att kunna segla Svarta havet—Norra ishavet.

Londons invånare alla flektjuvar.

Lås om en resa 1846 då "sockertoppspapper" botade sjösjuka.

Ett besök i det döda Pärtetjokko-observatoriet.

UT till alla länder över alla hav

Nr 4

Ber kommit med nya reseskildringar och researtikl från hela världen!

Nämnden Maris—Högalids luftskyddsförening avslutades på torsdagskvällen en frivillig kurs i hemskyddsvård och behandling av olycksfall. Kursen, som är den första i sitt slag, hade samlat ungefär 25 damer, som vid avslutningen i tillämpningsövningar vinde vad de hade lärt sig. Kursen har letts av ayster Brita Reinholdsson, och Maris—Högalids luftskyddsförening har stått för samtliga kostnader. Kursen har omfattats med så stort intresse att föreningen beslutat upprepa försöket i höst.

ER YACHT KAN BRINNA!

eller

1. stjälas
2. slipskadas
3. sitta förtöjningarna
4. kollidera
5. grundstöta
6. bryta masten
7. skära segel

Vi försäkra även bilar, flygplan, cyklar

FÖRSÄKRA HOS

TRAFIK

KUNGSGATAN 9. STOCKHOLM. TEL. 21 21 20

LÅGA PREMIER

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.